

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Tanınmış şərqşünas alim,
Əsmətxanım Məmmədovanın
85 illik yubileyinə həsr olunmuş

**YAXIN VƏ ORTA ŞƏRQ XALQLARININ
ƏDƏBİ-MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNDƏ
ORTAQ ABİDƏLƏRİN TƏDQIQI**

mövzusunda

**RESPUBLİKA ELMİ KONFRANSININ
TEZİSLƏRİ**

14 may 2026-cı il
Bakı Dövlət Universiteti

MƏSİHİ TƏBRİZİNİN MÜSƏMMƏT QƏZƏLİ

Hümbətova Pəri

AMEA-nın N. Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

Məsihi Təbrizinin “Divan”ı forma və janr xüsusiyyətləri baxımından diqqəti cəlb edir. “Divan” dibaçə və müxtəlif janrlarda qələmə alınmış şeirlərdən ibarətdir. Divan ədəbiyyatının ən işlək janrı olan qəzəl Məsihi yaradıcılığında da xüsusi yer tutur. Forma və məzmun baxımından qəzəlin bir sıra növləri vardır ki, Məsihi yaradıcılığında bunların bir çoxundan istifadə etmişdir. Bundandan müsəmmət qəzəl xüsusi olaraq diqqəti cəlb edir. Müsəmmət qəzəllərdə daxili qafiyələrdən istifadə edilir. Nəsimişünas alim Səadət Şıxıyevanın qənaətinə görə, *“müsəmmət anadilli şeirimizdə həm poetik forma ilə bağlı, həm də ayrıca bir fiqur kimi istifadə edilmişdir”*. Alimin bu fikri Məsihinin müsəmmət qəzəli ilə bağlı araşdırmada da öz təsdiqini tapır, çünki şairin bu qəzəlində müsəmmət daxili qafiyə üzərində qurulan poetik bir fiqur kimi də özünü göstərir. Bir məqamı da xüsusi olaraq qeyd edək ki, Səadət Şıxıyeva “Müsəmmət” adlı həcmli və sanballı məqaləsində Qazi Bürhanəddindən başlayaraq bütün dövrlər üzrə Azərbaycan şairlərinin yaradıcılığına nəzər salmış, onların qələmə aldığı müsəmmətləri təhlil süzgəcindən keçirmişdir. Ancaq Məsihinin “Divan”ı məqalə yazılan illərdə Bakıda latın qrafikasında çap olunmadığından müəllif şairin müsəmmət qəzəlindən bəhs edə bilməmişdir. Odur ki, Məsihinin haqqında bəhs etdiyimiz qəzəlinin ilk dəfə olaraq müsəmmət örnəyi kimi təqdimi tədqiqat işinin yeniliyi kimi də dəyərləndirilməlidir. Türk alimi Haluk İpekten müsəmmət qəzəli belə səciyyələndirir: *“Matla’dan sonra gelen beyitlerin ilk və ikinci misra’ ortalarının ilk misra’ın sonu ile kafiylendiği gazellere “Müsammət Gazel”, bunların misra’ ortalarındaki kafiyelerine ise “İç Kafiye” denir*. Lakin hər daxili qafiyəsi olan şeir formasına müsəmmət demək olmaz, çünki daxili qafiyə həm də hər beytin birinci misrasının sonu ilə də həm qafiyə olmalıdır. Məsihi yaradıcılığında yer alan yeganə müsəmmət qəzələ diqqət edək:

*İrür hər kimsə öz yarı bilə həmsöhbətü həmdəm,
Mənqa yoq həmdəmü həmsöhbəti cüz möhnətü matəm.
İrür hər kimgə dildari və ya qəmxarivü yarı,
Mənqa ni yarü qəmxarı ki, həmrəzum bula bir dəm,
Cəfavü cövr dövrəndin duyub min billahi candin,
Nə lütf ümidi canəndin nə bəxti-vajgundin həm.
Şəbi-qəm yərdin ayru irür qəm küncidə hər su,
Rəfiqü həmdəmüm qayqu, ənisü qəmgüsarum qəm.*

*Fəraqun etkalı mənzil könül mülkini, ey qatıl,
Nə gördüm özümü xoşdil, nə taptum könülümü xürrəm.
İrür biryən qəmi-dövrənü biryən möhnəti-hicran,
Bu qəmdin könülüm irür qan, bu möhnətdin gözüm pür nəm.
Məsihi, ol büti-mövzun sənqə dildar olur bir gün,
Necə cövr eyləyə əfzun sin anqa mehr qılma kəm.*

Göründüyü kimi, şairin bu qəzəli ənənəyə uyğun olaraq həzəc bəhrinin birinci növündə – dördbözlümlü *məfA'İlün məfA'İlün məfA'İlün məfA'İlün* qəlibində qələmə alınmışdır. Belə qəzəllərdə mətlədən sonrakı beytlər ortadan bölünüb alt-alta yazılırsa, dörd misradan ibarət mürəbbə (gəraylı) yaranmış olur. Eyni vəziyyət, demək olar ki, bütün müsəmmətlərdə müşahidə edilir. Məzmun baxımından da diqqət çəkən bu şeir nümunəsində şairin tənhalıq, hicran və ümitsizlik hissləri dərin emosional çalarlarla ifadə olunur. Lirik qəhrəman cəmiyyət daxilində özünü yad hiss edir, qəm və möhnəti isə yeganə həmdəmi kimi təqdim edir.

Məsinin sözü gedən qəzəli XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatında Məhəmməd Füzulinin “Məni candan usandırdı...” qəzəlindən sonra ən mükəmməl müsəmmət örnəyi kimi diqqəti çəkir.

MƏDİNƏ GÜLGÜN YARADICILIĞINDA TƏBİƏT LİRİKASI: XƏZƏR MOTİVLƏRİ

Məhərrəmov Aysel

AMEA-nın N. Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi

Azərbaycan ədəbiyyatının unudulmaz simalarından biri olan Mədinə Gülgün istedadı, mübariz ruhu və xalqına olan sarsılmaz sevgisi ilə tarixə iz salmışdır. Onun zəngin duyğularla dolğun poeziyası, kövrəkliyi, həyata vurğunluq, mübarizliyi ilə yadda qalır. Yaradıcılığa ölkədə gedən Milli-Qurtuluş hərəkatının dalğaları qanadında gəlmiş Mədinə Gülgünün qələmindən süzülən hər misra onun qəlbindəki yağının və xalqına bəslədiyi dərin məhəbbətin güzgüsünə çevrilmişdir.

Mədinə Gülgün ruhunda mübarzliyin alovu yanan, qəlbinin dərinliyində isə incə duyğuların pıçıltısını daşıyan lirik bir şair idi. Şairin qələminin qidalandığı insan aləmi və onun taleyi zəngin bir xəzinədir. Orada sevgiyə, sədaqətə, əhdə, vəfaya, təbiətə, gözəlliyə kifayət qədər yer vardır.

Şairin yaradıcılığında Xəzərə həsr etdiyi sil-silə şeirləri müstəsna yer tu-

Heydərova Sevil, Qasımova Nigarxanım

“KİTABİ DƏDƏ QORQUD” DASTANININ ORTAQ
TÜRK MƏDƏNİ ABİDƏ KİMİ TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ 180

Jafarli Zahra

MODERNISM IN THE LITERATURE OF TURKIC PEOPLE: COMPARATIVE
ANALYSIS IN THE CASE OF AZERBAIJAN AND
UZBEKISTAN LITERATURE 181

Şıxıyeva Səadət

NƏSİMİNİN SALAMNAMƏLƏRİ: XƏYALİ VƏ GERÇƏK MÜXATƏBLƏRİ 182

Quliyev Elxan

NİZAMİ GƏNCƏVİ YARADICILIĞINDA İNSAN KİMLİYİ 184

Nuriyeva-Hümmətova Xuraman

MƏHƏMMƏD FÜZULİ QƏZƏLLƏRİNDƏ
“ŞƏM” METAFORASI VƏ ONUN FUNKSİYANALLIĞI 186

Quliyeva Samirə

QORQUD NƏFƏSLİ ŞAİR, YAXUD
«SAZIMIN SÖZÜ» DƏDƏ QORQUDUN DİLİ İLƏ 187

Qəhrəmanova Ulduz

XIX ƏSRİN SONU XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN MİLLİ
MAARİFÇİLİK KONSEPSİYASINDA DİNİ İNANC SİSTEMİ 189

Hümbətova Pəri

MƏSİHİ TƏBRİZİNİN MÜSƏMMƏT QƏZƏLİ 192

Məhərrəmov Aysel

MƏDİNƏ GÜLGÜN YARADICILIĞINDA TƏBİƏT LİRİKASI:
XƏZƏR MOTİVLƏRİ.....193

Abbasquliyeva Aygün

NOVRUZ AĞAYEVİN AZƏRBAYCAN ƏLYAZMA İRSİNİN
TOPLANILMASI VƏ QORUNMASINDA ROLU.....195

Rzayeva Rəna

XAQANİ ŞİRVANİ YARADICILIĞINDA “İLAHİ EŞQ” 196

Mirzəyev Ataəmi

FÜZULİ QƏZƏLLƏRİNƏ YAZILMIŞ TƏXMİSLƏR.....198

Quliyeva Aytən

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ
SEYİD HÜSEYNİN PUBLİSİSTİK FƏALİYYƏTİ 199

Maksudova Şəfəq

SÜRURİ POEZİYASINDA DİNİ OBRAZLARIN İŞLƏDİLMƏSİ 200